

Cahiers voor een lezer wordt uitgegeven door het E. du Perron Genootschap en verschijnt op onregelmatige tijden.

De redactie bestaat uit Manu van der Aa (redactiesecretaris) en Kees Snoek.

Het blad wordt toegezonden aan de leden en de donateurs van het genootschap. Losse nummers kosten € 8,- (incl. verzendkosten).

Men kan zich als lid opgeven bij het secretariaat:

Corinna van Schendel, Keizersgracht 802III, 1017 ED Amsterdam
(info@edpg.nl).

Voor meer informatie over het genootschap, zie www.edpg.nl

Het adres van het redactiesecretariaat is:

Manu van der Aa, Prinsessenstraat 27, B 2300 Turnhout (België)
(evanderaa@skynet.be)

Fabian R. W. Stolk

Perk en Perkens: paralipomena, particularia, pastiche, persoonlijkheid, poëzie, polemiek, privé-poëtica en prullaria

Hoe korter hoe beter, denk ik vaak, als het om literatuur gaat. En inderdaad, ik houd meer van 'Perk' dan van 'Perron' of 'Perkens'. Maar omdat een averechte verkenning altijd interessant is, ben ik graag ingegaan op de uitnodiging me te verdiepen in de relaties tussen Perk en Du Perron.

Perk

Jacques Perk ken ik, zeker sinds ik in de jaren negentig van de vorige eeuw een kritische leeseditie verzorgde van diens enige bundel, *Gedichten* (aan het begin van deze eeuw werd de tweede druk verramsjt). Dat was eigenlijk niet zijn enige bundel, want het was niet *zijn* bundel. Toen Perk in 1881 overleed, had hij een dertigtal gedichten in tijdschriften gepubliceerd; geen enkele bundel. In 1882 publiceerde Willem Kloos, samen met Carel Vosmaer, de niet geautoriseerde, selectieve, dus onvolledige verzamelbundel *Gedichten*, voorzien van een denderende, spraak- en smaakmakende inleiding: De bundel is vooral bekend en beroemd door de Mathilde-cyclus en de lyrische monoloog 'Iris'. En door Kloos' inleiding, die algaauw het manifest van de Tachtiger-beweging werd.

Een van de beroemde Mathilde-sonnetten is het eerste, 'Aan de sonnetten'. Vreemd genoeg is het meteen een sonnet dat in strijd lijkt, althans niet sterk overeen lijkt te komen, met het programma dat Kloos in zijn 'Inleiding' ontvouwt. Kloos merkt onder meer op dat poëzie geen genegenheid is, 'maar een hartstocht, geen bemoediging maar een dronkenschap, niet een traan om 's levens ernst en een lach om zijn behaaglijkheid, maar een gloed en een verlangen, een gezicht en een verheffing, een wil en een daad, waarbuiten geen waarachtig heil voor den mensch te vinden is, en die alleen het leven levenswaard maakt.' In plaats van wat later is gaan heten 'grootsch en meeslepend', lijkt Perks poëzie bezonnen en bedachtzaam:

Omslagvignet: H. Salden

ISSN 1381-639x

Klinkt helder op, gebeeldhouwde sonnetten,

Gij, kinderen van de rustige gedachte!

De ware vrijheid luistert naar de wetten:

Hij stelt de wet, die uwe wetten achtte:

Naar eigen hand de vrije taal te zetten

Is eedle kunst, geen grens, die haar ontkrachtte:

Bepertking moet vernuft en vinding wettten;

Tot heerschen is, wie zich beheerscht, bij machte: -

De geest in enge grenzen ingetogen,

Schijnt krachtig als de popel op te schieten,

En de aard' te boren en den blauwen hoogen:

Een zee van liefde in droppen uit te gieten,

Zacht, één voor één - ziedaar mijn heerlijk pogen...

Sonnetten, klinkt! U dichten was genieten. -

Hooggestemde kunst, etherisch en moralistisch. Veel vormkracht, paradoxen, subtiel woordspel, plus wat romantische Schwärmerei. Ik houd daarvan, al vind ik dat er wat veel beleurende nimram in die bundel staat; vroeg-negentiende-eeuwse genrestukjes, over dat ieder wezen moet handelen naar zijn aard, gedemonstreerd met fabeltjes over duif en sperwer, wilg en popel, rozenblaadjes, kabbelende beekjes, en zo voort. En larmoyante liefdesgedichtjes, vooral de achterin opgenomen jeugdversjes, over kusjes en liefblanke handjes. Een hybride verzameling, als je weet dat behalve 'Aan de sonnetten' ook 'Hemelvaart' erin staat en 'Deinè Theos'.

Zo, hybride, was de bundel ook bedoeld; het moest een algemene herdenkingsbundel zijn, een nalatenschapseditie, een uitgave ter nagedachtenis van de jonggestorven dichter. Een bijzonder aardige geste van Kloos en Vosmaer, omdat het Perk zelf nooit gelukt is om zelfs maar één boekpublicatie van zijn werk de wereld in te stoten, zelfs niet toen hij zijn cyclus van 106 sonnetten voor Mathilde in manuscript had gereduceerd tot een kranse van tien sonnetten voor Joanna Blancke; dat werd gepubliceerd in *De Nederlandsche Spectator*. Daarom is zijn bundel een *Behouden prullemand* te noemen.

Maar we moeten niet vergeten dat Perk net 22 was toen hij stierf. Hij heeft wellicht niet voldoende kunnen rijpen als dichter (Du Perron pickert over deze kwestie in zijn brieven). Hoe lang duurde het niet eer Willem Kloos, ook geboren in 1859, zijn eerste bundel uitgaf? Diens *Versen* verscheen pas in 1894. Opmerkelijk, die twee niet-pretentieuze titels, *Gedichten* en *Versen*, terwijl *De behouden prullemand* alleen in schijn niet pretentieuze, in wezen provocatief is.

Du Perron

Du Perron ken ik niet goed, zeker zijn poëzie niet. De *E.N.S.I.E. (Eerste Nederlandse Systematisch Ingerichte Encyclopedie*, deel X, Lexicon en register, 1952) meldt over hem:

Charles Edgar (1899-1940), Ned. schr., geb. te Meester Cornelis, Java; na WO I in België en Parijs en wederom in Indonesië; sinds 1939 in Ned.; begon literaire loopbaan als egotistisch cosmopoliet, die problematiek der Ned. literatoren als uitingen v. kleinzielig provincialisme hekelde; ca 1930 begonnen ook maatschappelijke problemen zijn aandacht te trekken en ontwikkelde hij grote historische belangstelling, die hij in eerste plaats richtte op Multatuli, wiens verbeten verdediger hij werd.

'Egotisme' is volgens diezelfde *E.N.S.I.E.* de verering van het ik, een vertaling van 'le culte du moi' (een term van Maurice Barrès). De *Ethnologebank.nl* refereert aan bronnen die het over 'zelfvergoding' hebben, te onderscheiden van het mildere egoïsme, dat 'zelfzucht' betekent. Ik word daar niet vrolijk van. Kloos dichtte 'Ik ben een god in 't diepst van mijn gedachten' en Perk schreef 'De hemel is mijn hart, en met den voet / Druk ik loodzwaar den schemel mijner aard' / En, nederblikkend, is mijn glimlach zoet: // Ik zie daar onverstand en zielevoosheid...' Die romantische zelfvergoting kan ik wel waarderen.

Perk staat in de *E.N.S.I.E.* anders te boek: 'Ned. dichter, talent kwam tot volle ontplooiing in *Sonnettenkrans Mathilde* [...] zijn poëzie door generatiegenoten beschouwd als preludium van nieuw tijdvak in Ned. letterkunde'. Dat klinkt iets beter.

Uit *Wikipedia*, want zo treurig is het gesteld met mijn Du Perron-kennis, leer ik: 'Charles Edgar du Perron (meestal aangeduid als *E. du Perron*) [...] Een deel van zijn werk (tot 1925) publiceerde hij onder het pseudoniem Duco Perikens. Andere pseudoniemen waren *Joseph Josephin*, *Bodor Guilla*, *W.C. Kloot van Neukema*, *César Bombay* en *Angèle Baedens*.' W.C. Kloot van Neukema?? Bestond *Geen stijl* toen al? Daar word ik niet vrolijk van.

Verder is er te zien dat Du Perron zes teksten onder het pseudoniem Duco Perikens heeft gepubliceerd, waaronder in 1925 *De behouden prullemand; snotneus-vaersen van Duco Perikens*. Na 1925 publiceerde hij onder eigen naam. U weet dit vast al lang; voor mij is het betrekkelijk nieuw. Snotneus-vaersen? Hoe treurig simplistisch pubetaal is dat.

Prullemand

Met deze kennis gewapend, begon ik niet enthousiast te lezen in *De behouden prullemand*, al was het een fraaie heruitgave uit 1981, mooi gezet, en gedrukt op mooi papier – Hahnemühle-Bütten –, en voorzien van genummerde en gesigneerde reproductie van het frontispice door A.C. Willink, voorstellende de dichter zelve; een en ander verschenen in een oplage van 125 genummerde exemplaren. Ik las exemplaar 75.

Die heruitgave in 125 exemplaren is een potentiële *bestseller* als je 'm vergelijkt met de eerste druk, die in twaalf exemplaren verscheen en die ik bij een Haags antiquaar onlangs te koop zag voor de lieve som van € 2200,-. Een prijs die je ook moet neerleggen voor het debuut van Achterberg, waar evenmin dichtertijke hoogtepunten in te vinden zijn. Tenenkrommende jeugdversjes zoals die achterin de bundel van Perk. Soms begrijp ik die belletristen niet. Toch nog even verder zoeken naar informatie over de mens Du Perron.

Privé

Uit het *Biografisch woordenboek* (op Historici.nl) duik ik het volgende op:

Zijn jeugd in Nederlands-Indië werd gekenmerkt door ziekte, verhuizingen en mislukking op school. Zijn vader [...] besloot in 1906 bij wijze van lucratief avontuur een rijstpellerij op te zetten aan de nauwelijks bewoonde zuidkust van West-Java. Met tussenpozen bleef het gezin er tot 1911, waardoor de enige zoon maar weinig regelmatig onderwijs kreeg. Nadat de onderneming was mislukt, keerde het gezin naar Meester Cornelis terug. In die randgemeente van het toenmalige Batavia doorliep Eddy met moeite de lagere school. Na een kort verblijf op een HBS aldaar kon hij door een lange tijd van ziekte de lessen niet volgen. Het gezin verhuisde in 1913 naar Bandoeng. Ook daar bezocht hij nog één jaar zonder succes de HBS. Omdat hij een literaire aanleg had, kreeg hij enkele jaren privaatalessen in moderne talen, voordat hij in 1919 in Batavia redacteur werd van *Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indië*. Ook daar kon de schrijver in de dop, die door de vertaling van een roman en door weekbladartikelen over koloniale en Franse literatuur te meer blijf gaf van zijn literaire interesses, niet aarden.

Parallele levens

Er zijn tal van parallellen aan te wijzen met het leven van Jacques Perk: ziekte, verhuizingen en gedonder op school, journalistiek, vertalingen, literair succes, vroege dood. Perk verhuisde steeds, met moeder en zussen, zijn pa achterna, van Dordrecht

naar Breda, van Breda naar Amsterdam en binnen Amsterdam van het ouderlijk huis naar kamers, en uiteindelijk weer naar het ouderlijk huis terug.

Gedonder op school veroorzaakte de licht rebelse Jacques zelf door een paar keer te blijven zitten en vervolgens op zeventienjarige leeftijd de HBS zonder diploma, want nog maar in de derde klas, te verlaten, omdat hij wist dat er iets anders in hem was dat hem elders riep. Na wat gerommel in de journalistiek, met hulp van zijn vader, ging hij privé-lessen klassieke talen volgen om alsnog aan de universiteit te kunnen gaan studeren. En hij vertaalde onder meer de Franse roman *Deux mètres* van Em. Richebourg.

Van studeren kwam niet veel want in zijn tweeëntwintigste jaar werd hij, nooit echt een sportman geweest, na tal van bloedspuwingen, fataal getroffen door de tering. Een stereotiep dichtertijl einde: ellendig, te jong en bij te weinigen bekend.

Perk betoonde zich soms een egotist, of een egoïst, meer een individualist, een autonoom moreel wezen, zoals in 'Het lied des storms':

Door 't woud der pijnen kreunt en zucht de wind,

En machtig wuiven de gepluimde toppen,

En strooien rond de zware schilferknoppen,

Die stuiven over 't knerpend naaldengrint:

En uit het hemelgroen dier ruige koppen,

Die schudden: ja, en neen, van woede ontzind...

Daalt daar een lied op 't bevend menschenkind,

Dat van een grootsch ontzag de borst voelt kloppen:

“De duizend, die zichzelf nooit wezen konden,

Bezitten saam één waarheid, die hen bindt:

Hun is 't geloof, dat spreekt uit duizend monden;

Maar wie, wat menselijk waar is, zelf ontgint,

Voelt zich aan zich door zich alleen verbonden,

En weet, dat hij voor zich slechts waarheid vindt.”

Een prachtgedicht vol ritmische variaties op het nergens star wordende metrum, met in één regel driemaal 'zich', voorafgegaan door een regel met 'zelf' en gevolgd door een met nog een keer 'zich': Zeer gewaagd.

Ook in het eerder al gedeeltelijk aangehaalde 'Hemelvaart' poseert Perk niet schuchter:

De ronde ruimte blauwt in zonnegloed,
En wijkt ver in de verte en hoog naar boven, --
Mijn ziel wiekt als een leeuwringslied naar boven,
'Tot boven 't licht haar lichter licht gemoet:

Zij baadt zich in den lauwen aethervloed,
En hoort met hostannaas 't leven loven, --
Het floers is weg van de eeuwigheid geschoven,
De Godheid troont... diep in mijn trotsch gemoed;

De hemel is mijn hart, en met den voet
Druk ik loodzwaar den schemel mijner aard',
En, nederblikkend, is mijn glimlach zoet:

Ik zie daar onverstand en zielevoosheid...
Genoegen licht... ik lach... en met een vaart
Stoot ik de wereld weg in de eindeloosheid.

Daar, vooral aan het slot, zit kracht in, individualistische hoogmoed, ondanks alle moralisme. Terwijl de sonnetten 'gemaakt' en doordacht lijken, betogend ook, en Perk crum met woorden speelt, bekken ze toch soepel en lopen ze syntactisch gesmeerd, en zijn ze melodieuus. Dat lijkt me de kracht van de literaire verbeelding, een kwaliteit, die ik niet terugvind in de rijmende teksten van de jonge Du Perron.

Jacques Perk, 1880

Perkens

Een gedicht uit *De behouden prullemand* van Duco Perkens, gedateerd 'Nov. 1921' (dus geschreven op dezelfde leeftijd dat Perk zijn werk schreef) en gericht aan zichzelf:

Een mozaïek van goetgeschreven stukken
lag vóór mij, in één enkel deel gebracht,
door iemand die, bij veel talent, veel kracht,
de gave had uit *anderen* te plukken.

En ziende hoe het hem had mogen lukken
zich naam te maken, glimlachte ik en dacht
hoe ik zou stijgen, lag het in mijn macht
mij te bedienen van dezelfde krukken.

Een beetje romantiek, wat realisme,
dan wel een grein individualisme:
't was hem gelukt een groot auteur te zijn.

En menig zwogeger die, met gánsch zich geven,
in 't geen hij weeft aléén zichzelf te weven,
tast rond in een bruin duister, als *te klein*.

Niet mooi. De tiende regel bijvoorbeeld loopt met een vocabulaire horrelvoet. Sowieso rept iedere strofe zich, betogend meer dan zingend, naar het rijmwoord. Tekenend voor Du Perrons poëzie is dat het gedicht niets heeft van de muzische charmes en dichterlijke verbeelding die Perkens poëzie eigen is; zie alleen al die onhandige accentuering van negen woorden door middel van accenttekens en cursivering, in plaats van door middel van poëtische technieken. Dat verschil maakt het moeilijk om Du Perrons fascinatie door Perkens werk te begrijpen.

Omdat ik de relatie van Du Perron tot Perk niet kende, heb ik me een verramsjte cassette van de negendelige brieven-editie van Perron aangeschaft (hierna aangehaald als *Brieven*) en, via de DBNL, de correspondentie met Ter Braak gedownload (hierna aangehaald als *Briefwisseling*). Toen ik die duizenden brieven via het register doorzocht op Perk-plaatsen, kwamen een paar onderwerpen naar voren:

- Du Perrons liefde voor het materiële aspect van het gedrukte boek (daarom noemde ik hiervoor de uiterlijke verschijning van de heruitgave van *De behouden prullemand*; ik kan me voorstellen dat hij die gewaardeerd zou hebben; het toeval wil dat er in de tijd dat ik deze tekst voorbereidde in de openbare bibliotheek van Amsterdam een

tentoonstelling was van meer dan honderd verschillende drukken en uitgaven van Perks werk, ter gelegenheid van de 130ste verjaardag van *Gedichten*;

- zijn persoonlijke, intieme jeugdfascinatie voor Perk en/of Perks gedichten en/of *Gedichten*;

- zijn polemieken over mens en werk, vent en vorm van Perk;

- aandacht voor epigonisme, pastiche, plagiaat en editiefouten;

- geroddel dat nauw met het voorgaande samenhangt.

Boekuitgave

Du Perron had kennis van het werk van Perk, van het proefschrift van A.C.J.A. Greebe (1915) over de Mathilde-cyclus (die de promovendus op basis van handschriften in zijn oorspronkelijke vorm dacht te hebben hersteld) en van de verschillende samenstellingen van *Gedichten* (de eerste drukken met 72 Mathilde-sonnetten, de uitgebreide 5^e druk van 1904 met 107 sonnetten en de zogenaamde geheel volledige uitgave in de 7e druk van 1907), alsook van het debat dat daarover ontstond tussen onder anderen Kloos en Greebe. Voor hem als jongeling was dat ongeveer literaire actualiteit geweest.

Aan Henri Mayer, werkzaam voor boekhandel Nijhoff in Den Haag, schreef Du Perron op 8 februari 1931:

Dit is zéér belangrijk!

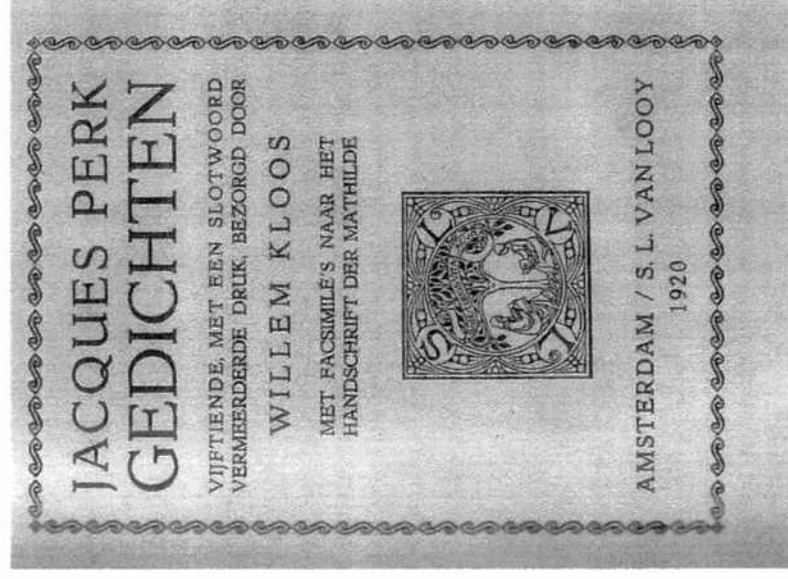
Mijn pest-boekbinder heeft mijn goede editie van Perk vernield. Kan je me *alsjeblieft* een nieuwe bezorgen? Het is de twaalfde, geheel voll. uitgave bezorgd door Kloos, met boekversiering door J.B. Heukelom. Zend het mij liefst *ongauw*. (*Brieven II*, p. 430)

Een dringende kwestie, want vier dagen later benadrukt Du Perron: 'De Perk moet ik in die 12e druk hebben (en vooral niet in de afgrijpselijke 17e!) [...] Enfin, doe je best voor *déce*; het is, met *Elme Vere*, een van mijn liefste Nederl. desiderata.' (*Brieven II*, p. 436) Twee dagen later dezelfde vraag aan Ter Braak: 'Heb je geen uitgave van Perk's *Gedichten* [...]? Ik zoek een aardige uitgave, niet die *bête* 17e druk die nu in omloop is.' (*Briefwisseling I*, p. 63-64) En kort daarop, 16 of 17 februari 1931, weer aan H. Mayer:

Doe je moeite om gauw die 12^e druk van Perk te krijgen? Kijk ook eens uit naar andere goede drukken; op die versiering van Heukelom ben ik niet zoo gek, maar de druk en het papier zijn in die uitgave ook zoo aardig. Doe er je best voor! En hoe zijn de vorige drukken? vanaf de 4e druk is Perk compleet (ik ben

het niet met Anth. Donker [eens] dat hij incompleet eigenlijk beter was — dus in de eerste drie drukken). Als je een andere aardige uitgave weet (maar met een prettige letter, niet met die ouderwetse kleine lettertjes, als b.v. de gedichten van Hélène Swarth), probeer het dan eens daarmee. (*Brieven II*, p. 443-444)

Aan Ter Braak schrijft hij op 16 februari 1931 dat ook de veertiende druk van *Gedichten* een 'zeer *bête* druk' is, mede door het 'zamelige' bandje: 'De mijne draagt van lussen voorziene harten, sommige met dunne verbonden aan hollandsche schaatsen. / Niet aanbevelenswaardig!' (*Briefwisseling I*, p. 65) Ter Braak heeft wel wat voor hem: 'Je editie van Perk kom ik bekijken. Leg het maar voor mij klaar, met hartjes, linten en schaatsen. Hoe is de druk?' (*Briefwisseling I*, p. 66)

Alles is relatief, maar Perk is ook inhoudelijk prijzenswaard volgens Du Perron. Hij verklaart hier en daar de herkomst van zijn lof, allereerst in een brief aan Ter Braak d.d. 4 juni 1931, waarin hij spreekt over 'den veel te zwakken, den onvolgroeiden en au fond toch zeer sympathieken Perk'. Mens en werk; maar de een garandeert kennelijk toch niet de kwaliteit van het ander, noch andersom.

Misschien dat hij zijn enthousiasme wat tempert, juist tegenover Ter Braak die in *Het démasqué der schoonheid* schrijft over 'den naïeven, zoo bekoorlijk onbeholpen dichter Jacques Perk, dien het litteraire noodlot tot een gewichtige mijlpaal heeft gepromoveerd'. Voor Ter Braak 'is er weinig onschooners denkbaar dan deze propaganda, is er weinig oneleganters denkbaar dan deze geforceerde, voor een vagen God in de plaats gestelde dame Schoonheid, tot wier dienst Perk de menschheid geestdriftig oproept.'

Kennelijk vond ook *Forum*-kompaan Greshoff niet veel aan Perk; aan hem schrijft Du Perron op 14 juni 1932: 'Wij zijn dan [de 22^e] zeker ergens in de Ardennen; ik natuurlijk druk lezend in mijn door jou verfoeide jeugdvriend Jacques Perk!' (*Brieven III*, p. 351). In een brief aan J. van Nijlen d.d. 20 mei 1933 omschrijft hij Perk als 'een jeugdheld'. (*Brieven IV*, p. 164). Voor F.A.E. Batten legt hij op 5 maart 1936 zijn kaarten op tafel:

Ik heb altijd veel voor Perk gevoeld, wrschl. omdat ik hem in de goede chronologische volgorde ontdekte: toen ik 17 was, in Tijjalengka, en niet na Kloos en Van Eeden, waar ik nooit van gehoord had, maar bel et bien na Bilderdijk, Beets en Da Costa, die ik toen als echte dichters tot mij nam, — in groote pakken bij chineseese uitdragers gevonden. Mij is een jeugdvriendschap voor dezen typischen jeugddichter bijgebleven, waarom ik nooit erg genoten heb van de grapijes op zijn vlasbaard en zijn burgerlijkheid. Hij *was* — als De Génestet — voor Holland en voor zijn tijd een pittige, wat zeg ik? frissche figuur. En het quantum oorspronkelijkheid om toen Shelley na te schrijven en niet Beets (of zelfs Potgieter?) was natuurlijk verbluffend. De *Mathilde* blijf ik bovendien charmant vinden, bij alle ouderwetsche houterigheid — of houtgravure-achtigheid. (*Brieven VI*, p. 130)

Het lijkt me, uit de pen van een anti-epigoniest, een teken van vergaande sympathie om over een nabootsing te schrijven met de kwalificatie 'oorspronkelijkheid'. Hiermee dient zich het thema van het epigonisme aan, of, om het met Du Perrons vocabulaire te zeggen: het te kakken zetten van epigonen.

Epigonisme, pastiches en fouten: de rafelranden van de authentieke literatuur

De brieven zijn doorspekt met epigoonkwesities, zoals die van Du Perron in een brief aan Ter Braak van 11 juli 1935 waarin een gedicht ter sprake komt van Bert Decorte, 'De ruiters', dat was aangeboden voor publicatie in *Forum* en dat door Walschap hoog geprezen was. Du Perron vergelijkt het met 'Le bateau ivre' van Arthur Rimbaud, en betreft ook Slauerhoffs 'Het eeuwige schip' erbij:

de poëziekeners hebben de 3 gedichten maar achter elkaar te 'drinken' om te weten wat 'inspiratie', wat 'inspiratie op inspiratie' en wat 'afkooksel van inspiratie' is. Helaas, voor hun *vertangens* (hun geluk) is het alles één pot nat. Het zou me werkelijk hartgrondig plezier doen als je die poëziegenieters (van dát soort) met deze bewijzen even te kakken zette; maar *ji* moet het doen, niemand anders. Dat ik je dit 'aambrengh' is, hoop ik, van geen belang, en wil je wel aanvaarden na alles wat jij mij 'bezorgd' hebt. (*Briefwisseling III*, p. 259)

Dat is iets wat Perk, Kloos, Van Eeden en Verwey in hun tijd ook wilden: de zogenaamde poëziegenieters te kakken zetten. Ik hoef maar te verwijzen naar de bundel *Grassprietjes* van Cornelis Paradijs (Frederik van Eeden), naar het nep-gedicht *Julia* door Guido (Kloos, Verwey en anderen) en naar recensies door Perk en Kloos van werk van oudere tijdgenoten, en u zult begrijpen wat ik bedoel. Perks bespreking van de bundel *Geen zomer* van Gids-redacteur C. Honigh in *De Nederlandsche Spectator* van 19 februari 1881 spreekt wat dat betreft boekdelen (te vinden in Stuivelings editie van Perks *Brieven en documenten*).

Een intrigerend aspect van het fenomeen Perk vormen de gedichten die hij uitwisselde met Kloos, die later bekend zijn geraakt onder de titel *Verzen voor een vriend*. Opmerkelijk genoeg schreef Du Perron aan F.E.A. Batten op 5 maart 1936 het volgende:

Ik las nooit een 'particulier' sonnet van Jacques Perk, en überhaupt niets dan wat in de latere drukken van zijn verzen werd opgenomen. Ik ben wel benieuwd naar deze particularia; kan je me een afschrift bezorgen? Ik weet niet of Van Eyck er geheim mee doet; anders kan je ze hem misschien voor mij vragen. Zeg maar dat het in ruil zou zijn voor de particularia over Baudelaire die ik hem in Bergen eens onthulde. (*Brieven VI*, p. 130)

Dat laatste blijkt te gaan over 'een door [Pascal] Pia vervaardigd prozagedicht van Baudelaire, door Y.-G. le Dantec voor authenticiteit aangezien en opgenomen in zijn Pleïade-uitgave van Baudelaire, *Œuvres complètes* (1930) met de vermelding dat het manuscript in het bezit was van DP' (*Brieven* III, p. 507; zie ook <http://www.kb.nl/bc/koopman/1919-1925/c120.html>) Er lijkt wat onaardigheid achter te zitten, want Du Perron weet dat in 'de eerste druk van het door P.N. van Eyck bezorgde J.H. Leopold, *Verzamelde verzen*. Rotterdam 1935 [...] een gedicht [was opgenomen], dat een rondel van Charles d'Orléans bleek te zijn, vertaald door K.H. de Raaf.' (*Brieven* VI, p. 169)

In dezelfde brief refereert Du Perron aan een andere kwestie betreffende originaliteit en authenticiteit:

zoals je weet, ik heb in de bibliotheek hier [DP schrijft deze brief uit Parijs; FS] een ander voorbeeld voor *Iris* ontdekt, schokkend gelijkend, in de werken van Sieur Dufour de la Crespelière. (Als je je hiervoor interesseert, moet je 't naslaan in *D.G.W.* van 1933 [...]. Misschien is dit iets om aan Van Eyck 'aan te brengen'. Eufemisme voor literair roddelen, achterbaks handelen. (*Brieven* VI, p. 130-131)

In zijn artikel 'Ontmoeting of invloed?' in *Den Gulden Winkel* van maart 1933 schrijft Du Perron over de zijns inziens amusante gelijkens tussen Perks beroemde 'Iris' en een ander gedicht. Het model voor 'Iris' was al bekend: het werd immers duidelijk in navolging van Shelley's *The Cloud* geschreven. Maar bij toeval heeft hij

bladerend in een oude Fransche dichtbundel, [...] een gedicht [gevonden], zoozeer dezelfde familietrek vertoonend, dat de gelijkens nauwelijks een toevallige kon zijn. Het heet *Enigme*, en komt voor in *Les Récréations Poétiques, amoureuses et galantes, par le Sieur Du Four (de Crespelière), docteur en médecine, Paris 1619* [sic]. Als men het gelezen heeft, is men geneigd te gelooven dat de Iris van Perk geboren werd uit een Wolk en een Enigma, ondanks haar eigen geuigenis, in de regels die iedereen kent, over deze aangelegenheid.

De eerste en de laatste strofe van 'The cloud' (1820) zijn deze:

I bring fresh showers for the thirsting flowers,
From the seas and the streams;
I bear light shade for the leaves when laid
In their noon-day dreams.

From my wings are shaken the dews that waken
The sweet buds every one,
When rocked to rest on their mother's breast,
As she dances about the Sun.
I wield the flail of the lashing hail,
And whiten the green plains under,
And then again I dissolve it in rain,
And laugh as I pass in thunder.

[...]

I am the daughter of Earth and Water,
And the nursling of the Sky;
I pass through the pores, of the ocean and shores;
I change, but I cannot die.
For after the rain, when with never a stain
The pavilion of Heaven is bare,
And the winds and sunbeams, with their convex gleams,
Build up the blue dome of Air,
I silently laugh at my own cenotaph,
And out of the caverns of rain,
Like a child from the womb, live a ghost from the tomb,
I arise, and unbuild it again.

Het personage in 'Iris', het 62 jaar oudere gedicht van Perk, lijkt me heel anders, want veel minder almachtig en zelfgenoegzaam, dan dat van Shelley; in 'Iris' gaat het om de onbereikbaarheid van de geliefden, de regenboog en de wind: 'Hij lacht... en zijn zucht jaagt, mij arme, in de lucht'. Daarom luidt de eerste strofe:

Ik ben geboren uit zonnegloren
En een zucht van de ziedende zee,
Die omhoog is gestegen, op wieken van regen,
Gezwollen van wanhoop en wee:
Mijn gewaad is doorweven met parels, die beven
Als dauw aan de roos, die ontloek,
Wen de dagbruid zich baadt en voor 't schuchter gelaat
Een waaijer van vlammen ontloek.

Het sloakkoord van 'Iris' is minder grandioos gestemd dan dat van 'The cloud':

Ik ben geboren uit zonneglorien
En een vochtige zucht van de zee,
Die omhoog is gestegen, op wicken van regen,
Gezwoolen van 't wereldsche wee. –
Mij is gemeenzaam, wie even cenzaam
Het leven verlangende slijt,
En die in tranen zijn Vreugde zag tanen...
Doch liefelijk licht, als hij lijdt! –

Nochans is vooral de vormovereenkomst tussen de twee gedichten groot: in beide wordt een mythische gestalte sprekend ingevoerd en worden de zes respectievelijk acht strofen vooral gekenmerkt door een schijnbaar onregelmatig eindrijm en meer nog door een krachtig binnenrijm. 'Enigme (Madrigal)' (1669) van le Sieur Du Four de Crespière daarentegen is geen verhalend gedicht dat vertelt over de wederwaardigheden van (twee) personages, maar een enkelvoudig raadselgedicht dat bestaat uit maar één strofe (gevolgd door de oplossing in een losse regel), en bovendien mist het, dat vooral, het typerende binnenrijm. Wat overblijft is de overeenkomst tussen de beginregel van Perks gedicht en die van dit Franse 'model':

Je nais du Soleil & de l'eau,
L'un compose mon corps, & l'autre le rend beau,
Des plus vives couleurs je suis toujours parée,
Aussi tôt qu'on me void dans le milieu de l'air,
Mais je suis de peu de durée,
Car je mevanouis tout ainsi qu'un éclair:
Ce n'est pas que sans eau je ne puisse bien estre,
Car sur les plumes des oyseaux,
Et sur les belles fleurs ma gloire est de paroistre,
Mais j'éclatte bien plus dans l'air et dans les eaux;
Au reste ma figure est ronde,
Et je fais souvenir au monde
Des crimes qu'il a faits autant que je le puis;
Lecteur, devine qui je suis.

C'est l'Iris ou l'arc en Ciel.

Ik denk, mede afgaand op de muzikaliteit van zijn eigen poëzie, dat Du Perron geen oog, geen oor, geen zintuig had voor de klank- en andere poëtische schoonheden van gedichten, en dat hij vooral geïnteresseerd was in wat net naast die schoonheid valt. Meer nog dan het particuliere is hij geboeid door het polemische. Vooral in de briefwisseling met Batten worden erg veel woorden besteed aan de vraag wat meer waard is: de mens of de dichter, zeker waar het gaat om de waardering van Kloos en Perk (dit vooral naar aanleiding van het kennismaken van de 'particuliere' sonnetten). Batten lijkt daarin strenger in de *Forum*-iaanse persoonlijkheidsleer dan Du Perron, die op een gegeven moment bijna wanhopig uitroept:

Let wel, ik vind deze heele Perk-Kloos-historie, vergeleken bij wat er in de literatuur kan omgaan, een ontzettend lokaal-drama, Polderland op zijn roerigst. Als men gezegd heeft dat Kloos op een gegeven oogenblik van zijn leven een superieur dichter is geweest, en dat Perk, ondanks zijn vrij zwakke poëzie, op een bepaald oogenblik van de hollandsche literatuurgeschiedenis, een zéér begaafd en misschien 'geniaal' jonkman, dan is eig. alles gezegd. (*Brieven VI*, p. 159)

De hele discussie doet hij op een gegeven moment af als 'dat zenuwachtig geouwehoer' annex de 'kloozenperksche ouwehoerderij'. (*Brieven VI*, p. 178) Hij kan zijn gelijk maar niet halen: hij vindt Kloos ondanks alles wat Batten te berde brengt superieur als dichter.

Particularia en polemiek

Toch hebben juist de particuliere sonnetten van Perk en Kloos hem geïnspireerd. Op woensdagmorgen 8 april 1936 schrijft DP aan Batten:

Gisteravond las ik het gedicht over dat ik uit Perk's 'intieme sonnetten' had overgeschreven ['Wat zijn wij menschen toch verfijnde dieren'], omdat het mij zoo edel leek, zoo heelemaal op gemeene polemisten van mijn soort ook toepasselijk. Ik kreeg toen behoefte om te zien of ik nog rijmen kon schrijven, – wat mij nu in geen 4 jaar is gebeurd. En zie ik geloof dat ik een waardig antwoord voor Jacques wist te versonnetten. (*Brieven VI*, p. 164)

De inspiratiebron is dit gedicht van Perk, oorspronkelijk gepubliceerd in *De Nieuwe Gids* (1894) als het vijfde van de 'Nagelaten verzen van Jacques Perk' (hier geciteerd

uit de DBNL):

Wat zijn wij menschen toch verijnde dieren,

Als eigen-liefde 't merk is van het beest:

Wie met ons één van smaak is en van geest

Dien hooren we ons met 'lieve vriend' versieren.

Wien minnen wij, wien eeren wij het meest?

Wien vlechten wij het liefst de roem-laurieren?

Wie denkt en doet en wil als wij. Wij vieren

Wie 't fijnst geschoeid is, maar op ónze leest.

En moeten wij, mijn vriend, zijn als die lieden,

Die steeds op wie niet zoo als zij zijn, zijn verstoord,

En slechts zich-zelve in andren hulde bieden?

Wij laten vrij wat is beperkt, ontvlieden:

Open uw hart opdat het word' bekoord

Door al wat schoon en goed is, in zijn soort.

Du Perron wringt zich als het ware met terugwerkende kracht tussen Kloos en Perk in, door zijn jeugd vriend ruim een halve eeuw later te antwoorden:

O zeker vriend, laat ons vooral begrijpen

Dat Schoonheid zelfs aan soort gebonden is:

Geen honger slikt zelfs d'allerschoonste kris,

De schoonste kaas laat niet tot kris zich slijpen.

Wij kunnen slechts ons eigen wijsje pijpen

En zij het hunne, maar hij is gewis

Het edelst mensch, die aan eigen gemis

Elk ander proeft en in zijn geest laat rijpen.

Want is de wereld door kijken en door keffen

Ooit uitgestegen tot een stouter sfeer?

En zijn wij menschen, zoo wij niet beseffen

Dat zij als wij, ach! leven slechts één keer?

18

Uw vorschend woord voert mij tot wijsheid weer:

Door mildheid slechts kan elk zich overtreffen! (*Brieven VI*, p. 165)

Op 8 april 1936 stuurt Du Perron aan Batten een tweede sonnet, 'door de perkiaansche muze [...] zeer "bevlogen"' (*Brieven VI*, p. 168).

En vriend, moeten wij dan ook niet bedenken

Dat, als wij schelden, dit is zonder recht?

Zij vinden ons, als wij hen, éven slecht,

Met éven veel recht zouden zij ons krenken.

Door domme waan en woede laat zich wenken

Wie in zich-zelf niet ieder pleit beslecht:

Zich-zelf beheerschen, is niet zijn geknecht

Maar in zijn waarde en eigen-waarde drenken!

O! laat ons streven naar het wijdst verstand

En toch onze angels wieden, want wij deren

Ons-zelven meer dan d'anderen en leeren:

Wijsheid gewordt ons in het strèngst verband.

Gevloekt de dampen van de polemiek,

Die 't hoofd onklaar maakt, en de lever ziek!

'Een derde zang, ofschoon volstrekt niet onmogelijk, wordt om de wetten van de zelf-beheersching door mij weggelaten. Misschien kan je deze sonnetten aan Van Eyck kwijtraken als twee achtergehouden Perkiana, die je door mevrouw Kloos in ruil voor het een-of-ander zijn afgestaan? Ik vrees dat Van Eyck zich niet gauw leenen zal tot mystificatie, dat zoiets hem alleen bij ongeluk overkomt en door onvrijwillige medewerking van De Raaf. Anders...' (*Brieven VI*, p. 169)

De ironie en de spot ontbreken bij Perk. Althans in zijn poëzie. Niet in een enkele recensie die hij schreef. In Perks *Verzamelde gedichten* (bezorgd door Stuiveling in 1957) staat, nu als het vierde van de 'Verzen voor een vriend', een op tal van punten afwijkende versie van Perks hiervoor aangehaalde sonnet; de slotstrofe luidt:

Nee, laten wij wat is beperkt, ontvlieden:

Open uw hart opdat het word' bekoord

Door al wat schoon, dus goed, is 'in zijn soort'.

Die laatste drie woorden zijn een citaat, en wel een, dat in de tijd dat het gedicht ontstond, bekend moet zijn geweest aan Kloos, '[zijn vriend]' aan wie dit sonnet gericht is. Het citaat refereert aan een polemiek, een polemische recensie van Perk, die aan de basis ligt van de Tachtiger-beweging. Als Stuivelings editie van Perks *Brieven en dokumenten* eerder had bestaan, had Du Perron dat kunnen weten, en dan had hij nog meer gesmuld. Op 21 december 1880 bespreekt Perk in een brief aan Vosmaer kort allerlei vormen van literatuur en kritiek, in deze trant: 'Wat zijn Lovendaals liederen veel beter dan die van Honigh.' Het gaat dan om de bundel *Geen zomer* van C. Honigh, kersverse redacteur van het dan al vermaledijde blad *De Gids*, vijf jaar voor er een *nieuwe gids* is. Perk schrijft verder: 'Jammer dat Huet in zijn (voor hem vrij compromitteerend) artikelje in "de Amsterdamer" die minnedichten niet onvoorwaardelijk heeft willen prijzen als "in hun soort meestertijik"'.¹

Die laatste opmerking is een sneer naar Cd. Busken Huets milde, al te milde bespreking van *Geen zomer*. Huet, negentien jaar ouder dan Honigh, dertig jaar, dus een generatie, ouder dan Perk en Kloos, karakteriseerde Honighs poëzie als volgt:

De heer Honigh bewandelt in de poëzie geen onhollandsche paden; houdt geen verboden omgang met onhollandsche muzen; brandt geen wicrook op onhollandsche altaren. Vondel is onder de ouderen, onder de jongeren zijn Potgieter, Beets, De Génestet, zijne modellen'.²

Maar na een citaat uit Honighs werk zegt hij toch: 'Ziedaar, in hare soort, echte poëzie.' Voor iemand met een kosmopolitische literatuuropvatting als die van Perk moet dit inderdaad een schoolvoorbeeld zijn van de afkeurenswaardige praktijk die Gail Pool (2007) benoemt als: *Faint Praise*. Perk had als beginnend dichter, om zich te vormen, veel buitenlandse poëzie gelezen en koos voor 'Iris', zoals we zagen, de grote Shelley ten voorbeeld, en niet een van die benepen Hollandse gezinsgedichtjes. Wat dat kosmopolitisme betreft lijkt hij weer op Du Perron, de egotistische kosmopoliet, volgens de *E.N.S.I.E.*-kwalificatie die ik aan het begin citeerde.

Literatuur

- Braak, Menno, en E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940*. 4 dln. Verzorgd door H. Van Galen Last. 2e dr. Amsterdam 1962-1967. Geraadpleegd via DBNL. Aangehaald als: *Briefwisseling*.
- Eerste Nederlandse systematisch ingerichte encyclopedie*. XII dln. Amsterdam 1946-1960.
- Four de Crespelière, Le Sieur du, 'Enigme. Madrigal'. Geciteerd naar: E. du Perron, 'Ontmoeting of invloed?' In: *Den gulden winckel*. No. 375, maart 1933, p. 49-50; het citaat op p. 50.
- Greebe, A.C.J.A., *Jacques Perk's Mathilde - cyclus in den oorspronkelijksten vorm hersteld*. Den Haag 1915.
- Perk, Jacques, *Brieven en dokumenten*. Bijeengebracht en uitgegeven door Garnt Stuiveling. Amsterdam 1959.
- Perk, Jacques, *Gedichten*. Met voorrede van Mr. C. Vosmaer en inleiding van Willem Kloos. Sneek 1882.
- Perkens, Duco, *De behouden prullemand; smolneur-vaerzen van -*. [Heruitgave] Den Haag 1981.
- Perron, E. du, *Brieven*. IX dln. Amsterdam 1977-1990. Aangehaald als: *Brieven*.
- Stuiveling, G., (ed.), *Jacques Perks Gedichten volgens de eerste druk (1882)*. Met de voorrede van Mr. C. Vosmaer, de inleiding van Willem Kloos, en andere door Kloos geschreven Perk-beschouwingen uitgegeven door -, 3^e dr. Culemborg 1976.
- Perk, Jacques, *Gedichten*. Met voorrede van Mr. C. Vosmaer en inleiding van Willem Kloos. Bezorgd door Fabian R.W. Stolk. Amsterdam 1999. Digitale heruitgave: www.dbnl.org.
- Pool, Gail, *Faint Praise. The Plight of Book Reviewing in America*. Columbia-London 2007.
- Shelley, P.B., 'The Cloud'. In: *The Works of P.B. Shelley*. With an Introduction and Bibliography. Hertfordshire 1994, p. 373-374.

[Lezing voor het EDPG, Instituut Blankestijn, Utrecht, 21 april 2012]